

Den nyländska byn i sin medeltida kontext

Byn. Medeltid vid Östersjöns strand. Esbo stadsmuseums forskningsserie 10. Esbo stadsmuseum, Esbo 2008. ISBN 978-951-857-528-6. 144 s.

Esbo stadsmuseums nyaste utställning i Utställningscentret WeeGee i Esbo handlar om bygdens medeltid utgående från livet i byn och på basis av de fina fynd som gjorts under det senaste decenniet i ett antal arkeologiska utgrävningar i museets regi. Museichef Mariliina Perkkio inleder med att påpeka att föreliggande verk har ett samband med den storskaliga utställningen i anledning av stadens 550-årsjubileum sedan omnämmandet av en första kyrkoherde för esboborna år 1458 (och museets 50-årsjubileum, då man fick hand om gården Glims). Verket är simultant utgett både på finska och på svenska.¹ Den fungerar väl som ett tillägg till utställningen men även som ett självständigt verk om den nyländska byn i sin medeltida kontext överlag. Senast lyfte museet fram Esbos medeltid i en betydligt mindre utställning i huvudbyggnaden på Glims gårdsmuseum, som då utgjorde Esbo stadsmuseums totala utställningsutrymme för tillfälliga utställningar. Tillgången till utrymmena i WeeGee har således självfallet möjliggjort en mer omfattande och kontextuell utställning än den föregående – äntligen en utställning om bygdens medeltida rötter Finlands näst största stad är värd!

I samband med den lilla utställningen på Glims år 1999 utgav museet dock en diger tvåspråkig bok med artiklar skrivna av både dåvarande forskare på museet och av framträdande forskare inom etnologi, botanik och dendrokronologi etc.² Man kan väl se att Byn uppenbarligen och mycket väl kompletterar och ger nya infallsvinklar till det föregående verket. Det beror naturligtvis också på att forskningsläget är ett annat i dag: sedan sekelskiftet 2000 har ett antal arkeologiska utgrävningar på de historiska bytomterna ökat kännedomen om byarnas medeltid både i Esbo och på andra orter i Finland.

Eftersom man idogt under de två senaste decennierna idkat arkeologiska undersökningar på bytomter särskilt i Nyland, Tavastland och Egentliga Finland, är boken en välskriven handbok i vad vi känner till om landsbygdsarkeologi i Södra Finland för tillfället. Förutom museets egna forskare, Sten Björkman samt arkeologerna Ulrika Rosendahl och Tryggve Gestrin, har docent Georg Haggrén medverkat i såväl skapandet av utställningen som föreliggande verk. Haggrén har under 1990- och 2000-talet deltagit i och dragit ett antal projekt och gjort diger fältforskning med landsbygdsarkeologisk anknytning i Nyland, särskilt i det forna Raseborgs slottslän, dvs. nuvarande Västra Nyland.³ Rosendahl har även en bakgrund inom både historisk och arkeologisk forskning kring bytomter från historisk tid i såväl Östra Nyland som i Esbo.⁴

Kontexten kring byn både som ide och i praktiken bildas framförallt av forskarnas retoriska grepp: att knyta an kustens byar till sin tid – till både kyrkliga och världsliga skeenden. I stora drag kan vi i exempelvis Esbo se hur byarna i kyrk- och skattesocknen från 1400-talet

småningom utgör rötterna till den urbana miljön vi lever i just nu. Det bärande temat kretsar kring livet i byarna i Mankby och Köklax i relation till tid, rum och omgivning. I Ulrika Rosendahls inledning till verket skildrar hon stämningar och upplevelser under den arkeologiska forskningsprocessen: ”Det finns historiska platser som fascinerar för att de är unika och enastående – och det finns historiska platser som är intressanta för att de är vardagliga och visar hur den stora världen vävdes in i den lilla” (s. 12-13). Dessa är världiga inledningsord till det boken presenterar.

I artiklarna rör vi oss ständigt från det allmänna till det enskilda och tillbaka igen. Sten Björkman har skrivit främst om den världsbild som rådde i medeltidens Europa, exempelvis spridd genom kristendomen, men även om ekonomiska och politiska utgångspunkter. Tryggve Gestrin behandlar esboböndernas förehavanden inom handeln – källorna ger vi handen att dessa nämligen idkat seglation på Reval (Tallinn). Samtidigt får man sig en påminnelse om Hansans betydelse i hela östersjöområdet. I Rosendahls första artikel reflekteras synvinklar på kolonisationen av Finlands kusttrakter under tidig medeltid. En intressant fråga anknyts till forskningshistorien kring kolonisationen av Nyland: 1800-talets sprakstrider påverkade forskarnas åsikter om forntiden – man ville bevisa ”vem som var här först”, svenskar eller finnar. Man kan ju nu och då se kvarlevor av denna debatt fortgå mer eller mindre intensivt.⁵ I en senare artikel går Rosendahl däremot närmare in på sina egna tolkningar av fynden särskilt i Mankby och Köklax, i relation till vad vi känner till om byns ide inom europeisk forskning.

Resan från det allmänna mot det specifika finns även närvarande i Georg Haggréns bidrag i verket: han presenterar de senaste forskningsrönen inom landsbygdsarkeologi, vilka tyder på att de svenska kolonisterna bosatte sig i trakter där tavasterna inte verkade. Den fåtaliga finska befolkningen verkar av allt att döma ha smält samman med nykomlingarna på fredlig väg. Så småningom etablerades de tvåspråkiga kyrk- och skattesocknar vi i stort sett fortfarande har kvar i dag i Västra Nyland. I artikeln, där Haggrén speciellt behandlar Esbos medeltid, går han närmare in på frågor kring hur bygränserna bildats och beskattningen ordnats. På 1400-talet hade byarna i stor omfattning etablerats: exempelvis får vi veta att Esbos enda sätesgård Gräsa fick frälserättigheter under detta århundrade. Esbo gård bildades 1556 på Gustav Vasas försorg genom en sammanslagning av byarna Espoby och Mankby – stadens nuvarande namn härrör sig alltså troligen från en av områdets största byar under medeltiden!

I bokens epilog sammanfattar Haggrén och Rosendahl tillsammans sina tankar kring vad vi känner till om Esbos medeltida byar. Slående är ju att Esbo fortfarande är en helhet bestående av delar – nu stadsdelar man kan betrakta ur deras utgångspunkt: byarna. Esbo, som man lätt kan kritisera för sin splittrade bebyggelse än i dag, får alltså en logisk förklaring – kanske även en legitimation... Summa summarum: boken erbjuder en värdig analys av nästan 600 år av nyländsk historia.

Referenser

- Haggrén, Georg 2002: ”Gillobacka, Kurtby ja Konungsböle – uudenmaan kadotettua keskiaikaa”, Georg Haggrén (red.) *SKAS* 2/2002. Turun yliopisto.
- Kylä – keskiaikaa Itämeren rannalla. Espoon kaupunginmuseon tutkimuksia 10. Espoon kaupunginmuseo, Espoo 2008.
- Lindholm, Dan 2002: ”Espoon kaupunginmuseon keskiaikaiset kylätontit –projekti: tulokset, ongelmat ja tulevaisuus”, Georg Haggrén (red.) *SKAS* 3/2002. Turun yliopisto.
- Niukkanen, Marianna (red.) 1997: *Perniö – kuninkaan ja kartanoiden pitäjä*. SUKKA: Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Rosendahl, Ulrika 2003: ”Från stenmur till skärva – den finska herrgårdsarkeologins

utveckling under 1900-talet”, Georg Haggrén (red.) *SKAS* 2/2003. Turun yliopisto.
Rosendahl, Ulrika 2004: ”Landsbygdsbosättningen i fokus – Bytomt utgrävd i Pernå”,
Georg Haggrén (red.) *SKAS* 3/2004. Turun yliopisto.
Rosendahl, Ulrika 2006: ”Att gräva tomtmark. Utgångspunkter för ett arkeologiskt projekt
på en medeltida bytomt”, Georg Haggrén (red.) *SKAS* 4/2006. Turun yliopisto.
*Väläbdyksiä keskiajasta: Espoo keskiajalla ja uuden ajan taitteessa – Glimtar ur medeltiden: Esbo under
medeltiden och i början av Vasatiden*. Espoon kaupunginmuseon tutkimuksia 6. Espoo 1999.
Wickholm, Anna 2008: ”En tankeväckande men förbryllande bok om Finlandssvenska
ortnamn och arkeologi”, *Muinaistutkija* 1/2008. Helsinki.

Noter

¹ Kylä – keskiaikaa Itämeren rannalla 2008.

² *Väläbdyksiä keskiajasta: Espoo keskiajalla ja uuden ajan taitteessa* 1999; Lindholm 2002.

³ Se t. ex. Niukkanen 1997; Haggrén 2002 m.fl.

⁴ Se t. ex. Rosendahl 2003; Rosendahl 2004; Rosendahl 2006.

⁵ Se t. ex. Wickholm 2008 gällande senaste debatt angående de svenska ortnamnens forntida
rötter.